Tampereen yliopisto

Suvi Köppä

”JA SITTE QUÉ MÁS”

Koodinvaihto monikielisen perheen arkikeskustelussa

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Huhtikuu 2024

TIIVISTELMÄ

Suvi Köppä: ”Ja sitte qué más” – Koodinvaihto monikielisen perheen arkikeskustelussa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kielten kandidaattiohjelma, suomen kielen opintosuunta
Huhtikuu 2024

Tarkastelen tässä kandidaatintutkielmassa koodinvaihtoa, jota esiintyy monikielisen perheen arkikeskustelussa. Aineistonani käytän kahdeksaa koodinvaihtoa sisältävää keskustelupätkää, jotka olen litteroinut Suomessa kuvatusta videonauhoitteesta. Videonauhoitteessa neljä perheenjäsentä keskustelee suullisesti keskenään käyttäen puheessaan suomen ja espanjan kieltä. Tutkimuskysymyksiä on kolme: 1) Millaista koodinvaihtoa aineistossa ilmenee? 2) Millaisissa tilanteissa koodinvaihtoa syntyy? 3) Onko koodinvaihto ennakoitavissa?

Koodinvaihto ja monikielisyys ovat perusteltuja tutkimuskohteita, sillä Suomessa on aina ollut monikielisyyttä, ja maahanmuutto on korostanut tätä entisestään. Suomessa asuu tälläkin hetkellä paljon ihmisiä, jotka eivät puhu suomea äidinkielenään, ja espanjaa puhuvien määrä on myös vain lisääntynyt vuosien myötä. Tästä voidaan päätellä monikielisyyden olevan aina läsnä Suomessa lisääntyvissä määrin, joten ilmiön tarkastelu on tärkeää syvemmän ymmärryksen saavuttamiseksi. Aiemmissa koodinvaihtoa käsittelevissä tutkimuksissa ei ole aiemmin keskitytty koodinvaihdon ennakoitavuuteen, joten tämän tutkimuksen myötä avautuu uusi näkökulma aiheeseen.

Koodinvaihtoa voidaan tarkastella monella tapaa, eivätkä tutkijatkaan ole täysin yksimielisiä käsitteen käytöstä. Tässä tutkielmassa koodinvaihdolla tarkoitetaan kaikkea kielen vaihtumista keskustelussa, on kyse sitten vain yksittäisestä sanasta tai jopa useammasta lausumasta. Tutkielmassa keskeisiä käsitteitä koodinvaihdon lisäksi ovat myös matriisikieli ja upotettu kieli sekä kaksi keskustelunanalyysin tarjoamaa käsitettä eli vuoro ja vieruspari.

Tutkimusmenetelminä hyödynnän osittain sekä vuorovaikutussosiolingvistiikkaa että keskustelunanalyysia pystyäkseni tarkastelemaan koodinvaihtoa monipuolisesti ja syvällisesti sekä ymmärtämään kielivalintaan vaikuttaneita tekijöitä. Tutkimus on laadullinen, ja olen jaotellut koodinvaihtoa sisältävät esimerkit analyysissa ennakoituun ja ennakoimattomaan koodinvaihtoon. Kahdeksasta esimerkistä viisi on ennakoituja ja kolme ennakoimattomia, vaikka esimerkit usein sisältävät enemmänkin kuin vain yhden koodinvaihtotapauksen. Kieliopillisia rakenteita tarkastellessa aineistosta on nähtävissä jonkin verran sekä lauseenulkoista että lauseiden välistä koodinvaihtoa.

Tutkimustuloksista nähdään, että koodinvaihtoa voi käyttää yhtenä kontekstualisoinnin keinona, mutta enimmäkseen koodinvaihtoa syntyy aineistossa osallistujien erilaisten kielitaustojen ja -osaamisten vuoksi. Koodinvaihdolla pyritään usein siihen, että kaikki paikallaolijat voivat ymmärtää keskustelua ja halutessaan osallistua siihen. Tämän myötä neuvottelua kielestä käydään aineistossa jatkuvasti, eikä keskustelussa ole nähtävissä selkeää matriisikieltä ja upotettua kieltä: toisinaan keskustelussa pääkielenä toimii suomi, jolloin espanjan kielellä täydennetään keskustelua, mutta joskus tilanne on myös toisinpäin. Koodinvaihdon laukaisee usein se, että joku osallistujista ei ymmärrä tai osaa tarvittavaa sanastoa sillä kielellä, joka on ollut keskustelussa ensin käytössä. Sosiolingvistisestä näkökulmasta voidaan myös nähdä, että koodinvaihto ja osallistujien kielivalinnat ovat mahdollisesti tapa tuoda omaa identiteettiä esiin.

Avainsanat: koodinvaihto, monikielisyys, vuorovaikutussosiolingvistiikka, keskustelunanalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ALKUSANAT

Tämän kandidaatintutkielman tekeminen on ollut antoisa kokemus, vaikka helppoa se ei aina ollutkaan. Jo ennen seminaaria tutkielman tekeminen mietitytti, ja pohdin paljon, miten voin oppia olemaan tarpeeksi itseohjautuva saadakseni tutkielman joskus valmiiksi. Toistamalla itselleni sitä, että tämä on vasta harjoittelua pro gradu -tutkielmaa varten, opin lopulta olemaan myötätuntoisempi itseäni kohtaan ja näkemään tämän tutkielman hyvänä mahdollisuutena oppia. Tätä minulle muutkin olivat yrittäneet sanoa jo aiemmin, mutta tarvitsin vain aikaa tajutakseni, ettei tämä olekaan niin iso juttu kuin mitä olin joskus kuvitellut ja pelännyt. Lopulta sain todeta tämän olleen todella opettavaista, sillä ennen seminaaria en edes tiennyt kunnolla, mitä koodinvaihto tarkoittaa ja mitä sosiolingvistiikka käytännössä on. Niin sitä oppi samalla itseohjautuvuuttakin ja muita tärkeitä taitoja. Vaikka välillä oli vaikeaa ja uusien asioiden opettelu oli raskasta, oli tutkielman tekeminen oikeasti mukavaakin. Tästä on hyvä jatkaa eteenpäin!

Kiitos ohjaajilleni Liisa Mustanojalle ja Joonas Vakkilaiselle kaikista hyvistä neuvoista ja vinkeistä tutkielman eri vaiheissa. Kiitos Emilia Sipilä, Leena Röntynen, Veera Suontausta ja Jussi Pesonen ystävyydestänne ja tuestanne niin tutkielman kuin kaiken muunkin suhteen. Kiitos Päivi Sirviö, kun olet kannustanut unelmoimaan ja tavoittelemaan niitä unelmia. Ilman sinun ja Maurin tukea en välttämättä koskaan olisi uskaltanut haaveksiakaan pärjääväni opinnoissa tai elämässä muutenkaan, mutta te uskoitte minuun silloinkin, kun en itse siihen pystynyt. Kiitos Jesse-Eemeli Viljanen kaikesta hyvästä, jonka olet tuonut elämääni ja siitä, että olet ollut isona tukena tämänkin tutkielman tekemisen aikana sekä muutenkin elämässä. Olet innostanut minua ja rohkaissut kokeilemaan uusia asioita, minkä myötä olen uskaltanut elää elämääni rohkeammin peloista huolimatta. Kiitos myös kaikki muut ystävät, toverit ja sukulaiset kaikesta hyväntahtoisuudestanne. Olette minulle kultaakin arvokkaampia.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO 1
2 TUTKIMUSKYSYMYKSET, -MENETELMÄT JA -AINEISTO 3
2.1 Tutkimuskysymykset 3
2.2 Tutkimusmenetelmät 3
2.2.1 Vuorovaikutussosiolingvistiikka 3
2.2.2 Keskustelunanalyysi 5
2.3 Aineisto 6
3 TEOREETTINEN TAUSTA 8
3.1 Koodinvaihto 8
3.2 Matriisikieli ja upotettu kieli 9
3.3 Vuorot 10
3.4 Vierusparit 11
4 ANALYYSI 12
4.1 Ennakoitu koodinvaihto 12
4.2 Ennakoimaton koodinvaihto 18
5 PÄÄTÄNTÖ 22
LÄHTEET 26
LIITTEET

1 JOHDANTO

Tutkin tässä kandidaatintutkielmassa koodinvaihtoa, jota esiintyy monikielisen perheen arkikeskustelussa. Koodinvaihdolla tarkoitetaan kahden tai useamman kielen käyttöä saman keskustelun aikana. Tarkastelen keskustelussa tapahtuvan koodinvaihdon laatua ja tilanteisuutta erityisesti siirtymäkohdissa ja niiden läheisyydessä. Lisäksi tutkin, mitä ennen koodinvaihtoa tapahtuu ja onko koodinvaihto ennakoitavissa, mikä on aiemmissa tutkimuksissa jäänyt vähemmälle huomiolle. Tämä tutkimus on luonteeltaan laadullinen, ja käytän tutkimusmenetelminä keskustelunanalyysia ja vuorovaikutussosiolingvistiikkaa.

Vaikka koodinvaihtoa on tutkittu paljon sosiolingvistisestä ja kieliopillisesta näkökulmasta (Kalliokoski 1995: 3), sen ennakoitavuuteen ei ole aiemmin kiinnitetty huomiota. Monikielisyys on olennainen osa sosiolingvistiikkaa myös Suomessa, sillä Suomi on aina ollut monikielinen maa, ja 1990-luvulla lisääntynyt maahanmuutto on korostanut entisestään kielellistä monimuotoisuutta Suomessa (Kalliokoski 2009: 9). Tilastojen mukaan vuoden 2022 lopussa Suomessa asui vakituisesti 495 992 vieraskielistä, eli henkilöä, joiden kieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame, mikä tarkoittaa jopa yhdeksää prosenttia koko väestöstä (Väestörakenne 2023). Lisäksi ennustetaan, että vuoteen 2030 mennessä Helsingin seudun asukkaista joka neljäs on vieraskielinen (Lehtonen 2019). Espanjaa äidinkielenään puhuvien määrä on kasvanut Suomessa jatkuvasti vuodesta 1990 vuoteen 2022 (ks. liite 1), ja tämän tiedon perusteella voidaan odottaa tämän kehityksen jatkuvan myös tulevaisuudessa. Koska monikielisyys tulee hyvin todennäköisesti lisääntymään Suomessa, sen tutkiminen on merkityksellistä ilmiön paremman ymmärtämisen kannalta.

Erityisesti maahanmuuton yleistyessä on tärkeää huomioita yksilön kielellinen repertuaari, joka tarkoittaa niiden erilaisten kielellisten resurssien kokoelmaa, joita puhuja käyttää eri tilanteissa. Jokaisen puhujan kielellinen repertuaari koostuu erilaisista kielellisistä resursseista eli kaikista kielen paloista ja vuorovaikutuksen keinoista, joita ihminen on omaksunut elämänsä aikana. (Lehtonen 2015: 52; Lehtonen 2019.) Kielellistä repertuaaria tarkastellessa voi käyttää myös käsitettä *kieleily* (engl. languaging), jolla viitataan siihen, ettei vuorovaikutuksessa käytetä kokonaisia kieliä (Lehtonen 2015). Kielellinen repertuaari on keskiössä tässä tutkielmassa, kun keskustelun osallistujat hyödyntävät puheessaan useampaa kuin yhtä kieltä, mutta kieliä tarkastellaan erillisinä koodinvaihtoa tutkittaessa.

Aluksi esittelen luvussa 2 tutkimuskysymykseni, käyttämäni tutkimusmenetelmät ja tarkastelemani empiirisen aineiston, jotka ovat tutkimuksen keskiössä. Luvussa 3 avaan teoreettista taustaa eli tutkimuksen keskeisiä käsitteitä, joita tarvitsen analyysissa ja pohdinnassa. Tämän jälkeen analy-

soin aineistossa esiintyvää koodinvaihtoa teoreettisen taustan ja tutkimismenetelmien avulla luvussa 4 ja jaottelen koodinvaihtoa sisältävät litteroidut esimerkit ennakoituun ja ennakoimattomaan koodinvaihtoon. Luvussa 5 on tutkielman päätäntö, jossa pohdin analyysia ja aineistossa esiintynyttä koodinvaihtoa sekä teen yhteenvedon tutkimuksesta ja mietin jatkokysymyksiä. Päätännön jälkeen esittelen tutkielmassa käyttämäni lähteet. Lopussa ovat liitteet, joista liite 1 sisältää kaavion espanjaa äidinkielenään puhuvien määrästä Suomessa ja liite 2 litteraattiesimerkeissä käytetyt litterointimerkit selitysten kera.

2 TUTKIMUSKYSYMYKSET, -MENETELMÄT JA -AINEISTO

Tässä luvussa esittelen tutkimuskysymykset, tutkimusmenetelmät ja tutkimuksessa käytetyn empiirisen aineiston. Osiossa 2.1 tarkennan, miten olen rajannut aiheen ja mihin tutkimuskysymyksiin tutkielmassa keskityn, minkä jälkeen osiossa 2.2 esittelen käyttämäni tutkimusmenetelmät eli vuorovaikutussosiolingvistiikan ja keskustelunanalyysin, joita hyödynnän tutkimuksessa eri tavoin. Aineistoon keskittyvässä luvussa 2.3 kerron aineiston esittelyn lisäksi aineiston keruuseen ja käyttöön liittyvästä tutkimusetiikasta.

2.1 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkielman aihe on koodinvaihto, jota esiintyy monikielisen perheen suullisessa arkikeskustelussa. Tarkastelen aineistossa esiintyvää koodinvaihtoa sekä koodinvaihtojen laatua ja tilanteisuutta. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1) Millaista koodinvaihtoa aineistossa ilmenee?
2) Millaisissa tilanteissa koodinvaihtoa syntyy?
3) Onko koodinvaihto ennakoitavissa?

2.2 Tutkimusmenetelmät

Seuraavaksi esittelen käyttämäni tutkimusmenetelmät, joita ovat vuorovaikutussosiolingvistiikka ja keskustelunanalyysi. Avaan, millaisia menetelmät ovat ja kerron hieman niiden taustasta. Perustelen myös, miksi olen valinnut käyttää vuorovaikutussosiolingvistiikkaa ja keskustelunanalyysia sekä miten hyödynnän niitä tutkimuksen tekemisessä.

2.2.1 Vuorovaikutussosiolingvistiikka

Sosiolingvistiikka on kielitieteen haara, jossa tutkitaan kielen ja sosiaalisen rakenteen välistä suhdetta (Lappalainen 2018: 13), ja Suomessa se on saanut alkunsa 1960–1970-luvun taitteessa (Paunonen 1980: 119). Sosiolingvistiikka on nähty joskus synonyymina variaationtutkimukselle, joka on saanut alkunsa William Labovin New Yorkin puhekielestä tehdyistä tutkimuksista 1960-luvulla. Labovin keskeisin oivallus variaationtutkimukseen liittyen oli, että kaoottiselta vaikuttava variaatio onkin so-

siaalisesti kerrostunutta. (Lehtonen 2015: 33; Lappalainen 2018: 13.) Sosiolingvistinen variaationtutkimus oli vahvasti kytköksissä vuorovaikutussosiolingvistiikkaan noin 50 vuotta sitten, mutta ajan mittaan nämä tutkimussuuntaukset ovat eriytyneet toisistaan (Lehtonen 2015: 63; Duranti 1997: 10–11, 13–14). Suomessa on painotuttu enemmän variaationtutkimukseen, jossa on tapana analysoida kielenulkoisten muuttujien vaikutusta kielelliseen variaatioon, eli tutkimuksessa voidaan huomioida esimerkiksi tutkittavien henkilöiden ikä, sukupuoli ja sosiaalinen tausta. Suomessa variaationtutkimus sai varsinaisen alkunsa 1970-luvun alussa, johon vaikutti suuresti Heikki Paunosen kirjoittama teksti Virittäjä-lehteen vuonna 1971, jossa esiteltiin Labovin vuonna 1966 julkaistua väitöskirjaa ”Social Stratification of English in New York City”. (Lappalainen 2018: 13; Paunonen 1971; Labov 1966.) Tämän lisäksi variaationtutkimus on Suomessa saanut vaikutteita pohjoismaisesta sosiolingvistiikasta: erityisesti ruotsalaisten tutkimusten vaikutteet ovat nähtävissä Helsingin ruotsista 1970-luvun alkupuolella laadituissa tutkimuksissa (Paunonen 1980: 119–120).

Vuorovaikutussosiolingvistiikka on syntynyt 1970–1980-luvuilla, kun tutkimusten avulla havaittiin, että ihmisen käyttäytyminen erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ei viittaa yhteen jatkuvasti muuttumattomaan käsitykseen itsestä, minkä myötä alettiin tarkastelemaan kielellistä variaatiota ja sen roolia vuorovaikutuksessa identiteettien rakentamisen ja niiden neuvottelun keinona. (Lehtonen 2015: 33, 55.) Vuorovaikutussosiolingvistiikan edelläkävijä John Gumperz (1982: 26) nostaa esille rajallisuuden kvantitatiivisen sosiolingvistiikan sovellettavuudessa, kun tutkitaan kasvokkain tapahtuvaa keskustelua. Gumperzin (1982: 50) mukaan kielestä muodostuvien tulkintojen syntyä on tarpeen osoittaa käyttämällä vuorovaikutteisia ja etnografisia tutkimusmenetelmiä. Vuorovaikutussosiolingvistiikassa keskitytäänkin analysoimaan kielellistä vaihtelua ja monimuotoisuutta osana sosiaalista vuorovaikutusta, ja keskeistä silloin on se, mitä variaatiolla tehdään ja millaisia merkityksiä osallistujat antavat kielelle (Lehtonen 2015: 31). Menetelmään on vahvasti sidoksissa Gumperzin kehittämä käsite *kontektualisointi*, johon liittyvät vuorovaikutuksen erilaiset kontekstivihjeet, kuten esimerkiksi koodinvaihto (ks. luku 3.1).

Hyödynnän tutkimuksessa osittain vuorovaikutussosiolingvistiikkaa, joka mahdollistaa kielellisen variaation ja monimuotoisuuden analysoimisen osana sosiaalista vuorovaikutusta. Koodinvaihto aiheena on vahvasti sidoksissa sosiolingvistiikkaan, ja haluankin tarkastella kielen variaatiota huomioiden kontekstualisoinnin silloin, kun se on mahdollista. Aineistona on kasvokkain käytävä keskustelu, jonka tarkasteluun tämä menetelmä antaa hyviä työkaluja. En kuitenkaan menetelmän mukaisesti esimerkiksi avaa keskusteluun osallistuvien taustoja pseudonymisoinnin vuoksi, koska näin on yhteisesti sovittu osallistujien kanssa (ks. luku 2.3). Tämä voi vaikuttaa menetelmän soveltamiseen

siten, ettei identiteettien rakentamista ja esille tuomista voida analysoida syvällisesti, kun esimerkiksi osallistujien sosiaalista taustaa ei oteta mukaan analyysiin.

2.2.2 Keskustelunanalyysi

Keskustelunanalyysin tutkimus on ollut osa Suomen tutkimuskenttää jo 1980-luvulta lähtien, minkä myötä tutkimussuuntaus on fennistiikan piirissä elinvoimainen (Lappalainen 2018: 18). Keskustelunanalyysi on Harvey Sacksin luennoista alkunsa saanut tutkimussuuntaus, jossa vuorovaikutus nähdään järjestäytyneenä ja jäsentyneenä toimintana. Keskustelun järjestäytyneisyys näkyy esimerkiksi kolmessa perusjäsennyksessä, joita ovat vuorottelu-, sekvenssi- ja korjausjäsennys: osallistujat toimivat vuorotellen, puheenvuorot kytkeytyvät toisiinsa muodostaakseen jaksoja eli sekvenssejä sekä lisäksi on mahdollista, että puheenvuorojen aikana tehdään korjauksia. Keskustelunanalyysin avulla halutaan selvittää, mitä puheenvuoroilla voidaan saada aikaiseksi, ja keskustelun aiheeseen keskittymisen sijaan tutkitaan keskustelun yhteistoiminnallisuutta ja toiminnan mekanismeja. Keskustelunanalyysi siis tutkii, miten kielen avulla ollaan vuorovaikutuksessa, millä tavoin puhe luo tilanteita ja identiteettejä sekä miten ollaan yhteistyössä. (Hakulinen 1998 [1997]: 13–16.)

Tätä tutkimusmenetelmää käytettäessä tutkimusaineiston on oltava naturalistinen, eli puhetta kerätään aidoista keskustelutilanteista, jotka olisivat tapahtuneet ilman tutkimustarvettakin (Hakulinen 1998 [1997]: 15; Seppänen 1998 [1997]: 18–19). Keskustelu litteroidaan videonauhoitteesta kuulo- ja näköhavaintojen avulla mahdollisimman tarkasti ilman tulkintoja. Kaikki litteroinnissa tehdyt ratkaisut vaikuttavat analyysiin ja ovat yhteydessä tutkimuksen tavoitteisiin. (Seppänen 1998 [1997]: 18–19.)

Keskustelunanalyysi toimii tässä tutkimuksessa laadullisena tutkimusmenetelmänä vuorovaikutussosiolingvistiikan rinnalla. Keskustelunanalyysi mahdollistaa koodinvaihdon ja sen funktioiden tarkastelun. Tutkin siis, mitä vuorovaikutuksessa tapahtuu ennen koodinvaihtoa – onko koodinvaihto jotenkin ennakoitavissa tai laukaiseeko jokin sen – ja mitä koodinvaihdon jälkeen tapahtuu. Menetelmän avulla voin myös tarkastella kielestä neuvottelua. Tämä on mahdollista, kun olen menetelmän mukaisesti litteroinut osia videonauhoitteen keskustelusta omien kuulo- ja näköhavaintojeni avulla ja lisännyt litteraattiin merkintöjä, jotka ovat tärkeitä tutkimustavoitteiden kannalta.

2.3 Aineisto

Aineisto koostuu 44 minuutin pituisesta videonauhoitteesta, jossa neljä perheenjäsentä keskustelee suullisesti keskenään. Olen kuvannut aineiston Suomessa perheen kotona, eli kyseessä on arkinen ja epävirallinen keskustelu. Valitsin tämän aineiston, koska se sopii käyttämiini tutkimusmenetelmiin ja sisältää runsaasti koodinvaihtoa. Ennen aineiston keruuta annoin osallistujille vapaat kädet keskustelun suhteen: en esittänyt minkäänlaisia ehdotuksia tai pyyntöjä keskustelun suhteen, vaan kerroin, että he saavat vapaasti keskustella keskenään mistä tahansa aiheesta. Huoneessa oli kuvaushetkellä vain perheenjäseniä, jotta keskustelu olisi mahdollisimman luonnollinen ja aito, eikä siihen vaikuttaisi perheen ulkopuolisen läsnäolo tai kielitaito. Keskusteluun osallistuvat vanhempi Elena ja hänen lapsensa Sofia, Oscar ja Laura, joista Sofia on vanhin ja Laura nuorin. Nimet ovat peitenimiä pseudonymisoinnin vuoksi. Sofia, Oscar ja Laura ovat kaikki täysi-ikäisiä tai lähes täysi-ikäisiä. Perhe on monikielinen, ja litteroiduissa esimerkeissä käytetään suomea ja espanjaa. Käytänkin tässä tutkielmassa perheen tai perheenjäsenten kielitaustasta puhuttaessa käsitettä *monikielisyys*, vaikka esimerkeissä esiintyy vain kahta kieltä. Koen, että käsite *kaksikielisyys* rajaisi keskusteluun osallistuvien kielitaustaa ja -osaamista, sillä kaikki perheenjäsenten osaamat kielet eivät välttämättä tule aineistossa esille. Keskusteluun osallistuvien kielitaustat ovat aineiston perusteella erilaiset, ja he käyttävät keskustelussa espanjan ja suomen kieltä vaihdellen.

Tutkimusmenetelmänäni on keskustelunanalyysi, joten olen litteroinut menetelmän mukaisesti keskustelusta sellaisia kohtia, joissa esiintyy koodinvaihtoa. Litteroinnissa olen noudattanut keskustelunanalyysinmenetelmään perustuvia litterointikonventioita. En sisällytä kaikkia koodinvaihtotapauksia keskustelusta tähän tutkielmaan, sillä tutkielman pituus on rajallinen. Keskityn tarkastelemissani esimerkeissä hieman enemmän suomenkielisiin puheenvuoroihin, mutta olen litteroinut näiden puheenvuorojen lisäksi espanjankielisiä puheenvuoroja tai osia näistä puheenvuoroista niissä tapauksissa, kun se on hyödyttänyt tutkimuksen tekemistä. Selkeyden vuoksi olen kursivoinut espanjankieliset kohdat ja kääntänyt ne vapaamuotoisesti myös suomeksi vuorojen viereen, jotta konteksti olisi paremmin ymmärrettävissä. Joidenkin suomennosten rinnalle olen myös lisännyt joitakin sanoja, joita kontekstista ja puheesta päätellen on selkeästi tarkoitettu, vaikka niitä ei ole lausuttu juuri sillä tavalla. Olen saanut apua näiden sanojen tunnistamisessa yhdeltä keskusteluun osallistuneelta henkilöltä.

Ennen kuvaamista keskustelin aineistossa esiintyvien henkilöiden kanssa suullisesti, mitä varten aineisto kerätään, miten säilytän videonauhoitetta ja kuinka kauan saan sitä säilyttää. Osallistujat

olivat jo ennen kuvaushetkeä tietoisia, että kerään aineiston kandidaatintutkielmaa varten, jonka aiheena on koodinvaihto. Keskustelun jälkeen pyysin jokaiselta kirjalliset luvat aineiston keräämiseen, joihin sisältyivät opinnäytetyön tietosuojailmoitus sekä suostumuslomakkeet. Keskusteluun osallistuneiden henkilötiedot on pseudonymisoitu, eli aineistoesimerkeissä esiintyvät nimet ovat peitenimiä.

3 TEOREETTINEN TAUSTA

Tässä luvussa käsittelen tutkimuksessa tarvitsemaani teoreettista taustaa. Luvussa 3.1 avaan paremmin tutkielmani keskeisintä käsitettä eli koodinvaihtoa sekä tuon esiin erilaisia näkökulmia kyseiselle käsitteelle. Luvussa 3.2 esittelen matriisikielen ja upotetun kielen, jotka ovat tärkeitä käsitteitä monikielisyyttä ja koodinvaihtoa tarkastellessa. Tämän jälkeen esittelen keskustelunanalyysista tulevia käsitteitä, eli luvussa 3.3 kerron vuoroista ja luvussa 3.4 vieruspareista.

3.1 Koodinvaihto

Koodinvaihdolla (engl. code-switching) voidaan tarkoittaa monenlaista kielellistä vaihtelua. Käsitettä on käytetty monessa erilaisessa kontekstissa erityisesti englannin kielessä, ja sen rinnalla on käytetty esimerkiksi käsitteitä *koodinsekoitus* (engl. code-mixing, code-blending), *koodinmuutos* (engl. code-change), *koodien* tai *kielten vuorottelu* (engl. code/language alternation) ja *koodin kopiointi* (engl. code-copying). Koodiin voivat sisältyä yksittäiset sanat, monilauseiset vaihdot, murrerekisteri tai vieras korostus. (Kalliokoski 2009: 12; Kovács 2009: 24.) Taustatutkimuksen perusteella koodinvaihto käsitteenä on muuttunut ajan myötä, eikä tutkijoilla ole selkeää yksimielisyyttä sen tarkemmasta määrittelystä.

Blom ja Gumperz (2007: 87–88) erottavat koodinvaihdon tilanteiseen ja metaforiseen. Tilanteisella koodinvaihdolla he viittaavat siihen, kun yksilö valitsee käyttämänsä kielen sosiaalisen tilanteen perusteella. Kun Blom ja Gumperz tekivät tutkimusta koodinvaihdosta norjalaisessa kylässä, he huomasivat tällaisen koodinvaihdon esimerkiksi paikallisten puheessa saapuessaan heidän luokseen. Metaforisella koodinvaihdolla he tarkoittavat taas kielen vaihtelua keskustelun sisällä, jolloin koodinvaihdolla on jokin metaforinen tarkoitus, jonka voi nähdä kontekstia tarkastelemalla.

Koodinvaihto on myöhemmin nähty yhtenä kontekstualisoinnin keinona. Kontekstualisointi on Gumperzin muodostama käsite, jolla tarkoitetaan puhujan kielellisiä tai ei-kielellisiä vihjeitä siitä, miten ja missä kontekstissa lausuma on tulkittava. Kontekstivihjeellä osoitetaan kontekstin muutosta eli sitä, miten lausuma liittyy edeltävään ja sitä seuraavaan lausumaan. Muita kontekstivihjeitä ovat esimerkiksi intonaation, puhenopeuden, äänensävyn tai äänenvoimakkuuden muutokset, painotus, eleet, nauru ja diskurssipartikkelien käyttö. (Kalliokoski 1995; Gumperz 1982.)

Auerin (1998: 1–24) mukaan koodien jatkuva vaihtelu ei enää toimi tehokkaana kontekstivihjeenä, ja hänen mielestään koodinvaihto ei ole sama asia kuin kielenvaihto. Auer erottelee koodinvaihdon kielenvaihdosta siten, että koodinvaihdossa kieli vaihtuu tarkoituksellisesti jostain merkityk-

sellisestä syystä, kuten esimerkiksi paremman palvelun toivossa. Kielenvaihto eroaa Auerin mukaan koodinvaihdosta siinä, että kyse on vain lyhyistä tilanteista, joissa puhuja käyttää yksittäisiä sanoja toisesta kielestä, koska ei osaa niitä ilmaista sillä kielellä, jota keskustelussa pääsääntöisesti käyttää. Kielenvaihto ei myöskään Auerin mukaan vaikuta kielenvalintaan. Toisaalta Lantto (2015: 23) kertoo väitöskirjassaan, jossa hän tutkii koodinvaihtoa baskin ja espanjan kielen välillä, että välillä koodien jatkuvalla vaihtelulla on merkitystä luova funktio.

Kovácsin (2009: 27–29) mukaan koodinvaihto jaetaan kolmeen eri tyyppiin kieliopillisia rakenteita tarkastellessa: lauseiden väliseen, lauseenulkoiseen ja lauseensisäiseen koodinvaihtoon. Lauseiden välinen koodinvaihto on kahden lauseen tai virkkeen välissä, lauseenulkoinen koodinvaihto sisältää esimerkiksi modaalisia ilmauksia tai keskustelupartikkeleita ja lauseensisäinen koodinvaihto tapahtuu lauseen sisällä, kun upotettu kieli vaikuttaa matriisikielen rakenteeseen.

Tutkimassani aineistossa esiintyy lauseiden välistä ja lauseenulkoista koodinvaihtoa, vaikka lauseenulkoinen koodinvaihto voitaisiin nähdä myös kielenvaihtona. Käytän tässä tutkielmassa käsitettä koodinvaihto kuvaamaan kahden tai useamman kielen esiintymistä saman keskustelun aikana, myös lyhyissä tilanteissa. Koodinvaihdon voisi tässä aineistossa nähdä metaforisena, mutta tarkastelen mieluummin aineistossa esiintyvää koodinvaihtoa hieman uudempien tutkimuksien valossa kontekstualisoinnin keinona. Tarkastelen myös kielestä neuvottelua, sillä koodinvaihto on Wei Lin (2005) mukaan monimutkainen neuvotteluprosessi. Neuvotteluprosessissa osallistujat voivat keskustelun aikana neuvotella siitä, mitä kieltä keskustelussa käytetään, mikä on sidoksissa heidän omiin intresseihinsä. Wei Lin (2005) mukaan osallistuja voi neuvotellessaan tietoisesti valita käyttämänsä kielen, mutta otan huomioon myös sen, etteivät valinnat kielten käytöstä välttämättä ole aina täysin tietoisia.

3.2 Matriisikieli ja upotettu kieli

Koodinvaihtoa tutkittaessa voidaan erottaa keskustelussa esiintyvistä kielistä matriisikieli (engl. matrix language) eli keskustelun pääkieli, joka on hallitsevampi ja yleensä määrää keskustelun kieliopilliset puitteet. Muita keskustelussa käytettäviä kieliä, joista otetaan aineksia matriisikieleen, kutsutaan upotetuiksi kieliksi (engl. embedded language) tai vaihtoehtoisesti voidaan puhua myös vieraskielisistä aineksista (engl. guest language). (Kovács 2009: 26; Kovács 2001: 64–65; Muysken 2007: 208; Myers-Scotton 1997 [1993].)

Keskustelussa käytettävien kielten jaottelu ei ole aina täysin ongelmatonta. Kielten erottelusta matriisikieleen ja upotettuun kieleen on esitetty argumentteja sekä puolesta että vastaan, ja on myös todettu, ettei pääkielen määrittäminen ole yksinkertaista tai joissain tapauksissa aina edes mahdol-

lista. (Kovács 2009: 27.) Tällainen jaottelu voi olla haasteellista, kun tarkastellaan yksittäistä keskustelua, jossa kielet ovat lähes tasavertaisia, kuten esimerkiksi tämän tutkimuksen aineistossa.

3.3 Vuorot

Vuorottelu eli vuorotellen toimiminen on Sacksin mukaan yksi muoto sosiaaliselle järjestäytyneisyydelle, ja eri tilanteita varten on erilaisia vuorottelusääntöjä (Hakulinen 1998 [1997]: 32; Sacks, Jefferson & Schegloff 1992: 32–66). Sacks, Jefferson ja Schegloss (1974) kertovat artikkelissaan keskustelussa esiintyvästä vuorottelusta ja pyrkivät kuvaamaan säännöt arkiselle keskustelulle osoittaakseen vapaan keskustelun järjestäytyneisyyden. Säännöt eivät päde institutionaalisiin keskusteluihin, eikä esimerkiksi haastattelua voida pitää keskusteluna, joka noudattaisi tätä vuorottelusysteemiä. Sacks ym. (1974: 700–701) kertovatkin havainneensa seuraavat asiat arkisista keskusteluista:

1) puhuja vaihtuu keskustelussa
2) yleensä vain yksi osallistuja puhuu kerrallaan
3) keskustelussa esiintyy päällekkäisyyttä
4) päällekkäispuhunta kestää yleensä vain hetken
5) siirtymä vuorosta toiseen on yleensä sujuvaa
6) vuorojen järjestys ja pituus vaihtelee
7) keskustelun pituutta, vuorojen jakautumista tai vuorojen sisältöä ei ole etukäteen määritelty
8) osallistujien määrä voi vaihdella
9) puhe voi olla jatkuvaa tai katkonaista
10) vuoroja jaetaan vuoronjakotekniikoiden avulla
11) erilaisia vuoron rakenneyksiköitä on käytössä keskustelun eri vaiheissa
12) virheet ja rikkeet voidaan käsitellä korjausmekanismien avulla

Vuorottelua tarkastellessa voidaan huomata keskustelun jakautuminen vuoroiksi, mikä onnistuu parhaiten litteraattia katsomalla. Vuoron pituus ja sisältö voivat kuitenkin vaihdella, vuoron väliin voi sisältyä toisen osallistujan huomautuksia ja keskustelussa voi esiintyä myös päällekkäispuhuntaa. (Hakulinen 1998 [1997]: 37–38.) Ison suomen kieliopin (VISK § 1004) mukaan vuorolle ei voi antaa samanlaista tarkkaa kuvausta kuin lauseelle, sillä vuoro on dialoginen kokonaisuus, joka jäsentyy toiminnallisesti. Vuoron tavoin myöskään lausuma, puheessa esiintyvä toiminnallinen kokonaisuus, ei ole tarkkaan määriteltävissä kieliopillisesti, mutta sen voidaan nähdä vastaavan virkettä (VISK §

1003). Vuoron tai sen rakennusaineksina olevien lausumien on kuitenkin sovittava kontekstiin, ja lisäksi niiden on oltava tarkoituksenmukaisia keskustelussa (VISK § 1004). Ison suomen kieliopin (VISK § 797) mukaan vuoro voikin koostua pelkästään yhdestä dialogipartikkelista eli keskustelussa esiintyvästä partikkelista, kuten esimerkiksi *ai*, *aha*, *mm*, *joo*, *no* ja *niin*.

3.4 Vierusparit

Keskustelunanalyysin sekvenssijäsennyksen käsite *vieruspari* (engl. adjacency pair) on Sacksin kehittämä termi, jolla hän tarkoittaa kahden vuoron kokonaisuuksia. Vieruspari koostuu *etujäsenestä* (engl. first pair part) ja *jälkijäsenestä* (engl. second pair part), joita voivat olla esimerkiksi kysymys ja vastaus tai tervehdys ja vastatervehdys. Vierusparissa esiintyvät puheenvuorot ovat eri osallistujien esittämiä. Etujäsenen esittäminen saa keskustelussa aikaan odotuksen tietyntyyppisestä jälkijäsenestä, eli esimerkiksi kysymykseen odotetaan vastausta, joka tekee etujäsenen relevantiksi. (Sacks ym. 1992: 521–541.)

Vierusparin etu- ja jälkijäsenen välissä voi olla *välisekvenssi* (engl. insertion sequence), joka saattaa sisältää esimerkiksi tarkennuksen pyytämisen esitettyyn kysymykseen (Sacks ym. 1992: 528–529). Tällöin etujäsen voidaan nähdä ongelmallisena. Keskustelunanalyysin korjausjäsennyksessä vuoro määritellään ongelmalliseksi silloin, kun osallistujat käsittelevät keskustelussa puhumiseen, puheen kuulemiseen tai sen ymmärtämiseen liittyviä ongelmia. Ongelmavuoroa voi käsitellä itse ongelmavuoron tuottanut tai keskustelukumppani. (Sorjonen 1998 [1997]: 111–112.)

Vierusparin etujäsentä voi alustaa myös *etusekvenssi*. Etusekvenssi toimii toisen osallistujan orientoijana ennen etujäsenen esittämistä ja pyrkii selvittämään, saadaanko mahdollisesti suostuva tai hyväksyvä eli *preferoitu jälkijäsen* sen sijaan, että saataisiin *preferoimaton* eli kieltävä tai torjuva. (Raevaara 1998 [1997]: 81–82; Tainio 1998 [1997]: 94.)

4 ANALYYSI

Tässä luvussa analysoin tutkimusaineistoa tutkimusmenetelmieni eli vuorovaikutussosiolingvistiikan ja keskustelunanalyysin avulla sekä osoitan esimerkkien avulla, millaista koodinvaihtoa keskustelussa esiintyy. Tarkastelen keskustelunanalyysimenetelmän avulla myös, mitä keskustelussa tapahtuu koodinvaihdon ympärillä. Analysoin keskustelua ja osallistujien puheessa ilmeneviä piirteitä ennen koodinvaihtoa, jotta voin tunnistaa merkit tulevasta koodinvaihdosta. Jaottelen koodinvaihdot sen perusteella, onko koodinvaihto etukäteen nähtävissä vai ei, eli kategorisoin koodinvaihdot ennakoituun ja ennakoimattomaan koodinvaihtoon. Koodinvaihto on ennakoitua, kun puheessa selkeästi esiintyy empimistä tai viivyttelyä ilmaisevia piirteitä ennen koodinvaihtoa tai kun keskustelun sisältö paljastaa tulevan koodinvaihdon. Ennakoimattoman koodinvaihdon esimerkeissä näitä merkkejä ei ole havaittavissa.

Olen kursivoinut espanjankieliset kohdat ja lisännyt tämän jälkeen sulkujen sisään kommenttina vapaan suomennoksen kontekstin ymmärtämiseksi. Joidenkin suomennosten rinnalle olen lisännyt espanjankielisiä sanoja, joita kontekstista ja puheesta päätellen on selvästi tarkoitettu, mikä helpottaa suomeksi kääntämistä.

4.1 Ennakoitu koodinvaihto

Aineistossa esiintyy koodinvaihtoa, joka on litteraattia tarkastellessa ennakoitavissa. Ennakoitavia kohtia on runsaasti, sillä keskustelun aikana erityisesti Oscar puheenvuorojensa aikana kysyy ja varmistaa muilta, yleensä Sofialta, miten joitain suomenkielisiä sanoja sanotaan espanjaksi, joten keskustelun voi usein odottaa sisällön perusteella vaihtuvan myöhemmin espanjan kieleen. Myös puheen piirteet, kuten esimerkiksi viivyttely ja empiminen, voivat ennakoida koodinvaihtoa. Esimerkissä (1) nähdään ennakoitua koodinvaihtoa, kun Sofia, Laura ja Oscar keskustelevat ampumisesta, ampumistaidoista ja Suomen armeijan aseista, ja Oscar pyytää apua kääntämisessä. Ennen esimerkkikatkelmaa keskustelu on ollut suomenkielistä.

```
Esimerkki (1), Käännösapua numeraaleihin

01 Sofia:  kuinka [hyvä,
02 Laura:         ooksä] tarkka-ampuja?
03 Oscar:  aika vitu hyvä, (.) mä saa- (.) mä ammui siis (.)
04         yo disparé, ((suom. minä ammuin))
```

```
05          (0.5)
06          £mikä on sataviiskyt met(h)rii.£ hhh
            ((Oscar katsoo Elenaa ja Sofiaa rivin 6 aikana))
07 Sofia:   ciento cincuenta metros. ((suom. 150 metriä))
            ((Sofia ja Elena katsovat toisiaan rivin 7 aikana))
08 Oscar:   sataviiskyt metrii (.) se on aika vitu kaukana?
09 Sofia:   nii,
10 Oscar:   ja suomen rynnäk- (.) öö (.)
11          lo pi- (0.5) la arma de: del la Finlan-
12          (del) Finlandia no son tan buenos? (.)
13          son como ↑caca (.) son difícil disparar,
            ((suom. Suomen aseet eivät ole niin hyviä,
            ne ovat kuin kakkaa, niillä on vaikea ampua))
```

Riveillä 1 ja 2 Sofia ja Laura esittävät molemmat kysymyksen Oscarille ja tuottavat hieman päällekkäispuhuntaa. Rivien 1 ja 3 vuorot muodostavat vierusparin, kun Oscar antaa jälkijäsenen Sofian kysymykselle eli etujäsenelle *kuinka hyvä* (r. 1) vastaamalla *aika vitu hyvä* (r. 3). Lauran esittämä kysymys rivillä 2 vaatisi jälkijäsenekseen joko kyllä- tai ei-vastauksen, mutta sellaista Oscar ei anna. Rivillä 3 Oscarin vuorossa esiintyy empimistä: vuorossa on taukoja, Oscar keskeyttää sanansa *saa-* ja korjaa vuoroaan sanomalla *mä ammui siis*. Lauseiden välinen koodinvaihto syntyy, kun rivillä 4 Oscar korjaa itseään uudestaan ja sanoo espanjaksi *yo disparé* (suom. *minä ammuin*), eli Oscar toistaa itseään toisella kielellä. Rivillä 3 tapahtunut empiminen on siis ennakoinut koodinvaihtoa. Rivillä 6 Oscar vaihtaa takaisin suomen kieleen ja kysyy *mikä on sataviiskyt met*(*h*)*rii* naurahtaen viimeisen sanan kohdalla. Tällä vuorolla Oscar osoittaa kysymyksensä aikana katseensa sekä Sofiaan että Elenaan, ja keskustelussa ymmärretään heti Oscarin pyytävän espanjankielistä käännöstä sanoille *sataviisikymmentä metriä* sen sijaan, että hän pyytäisi selitystä näiden sanojen merkitykselle. Sofia osoittaa ymmärtävänsä kysymyksen ja antaa toivotun jälkijäsenen heti rivillä 12. Tässä kohtaa olisi voinut tapahtua koodinvaihto, mutta rivillä 8 Oscar jatkaa keskustelua suomeksi ja toistaa *sataviiskyt metrii* uudestaan sen sijaan, että ottaisi espanjankielisen käännöksen käyttöönsä. Pian kuitenkin tulee koodinvaihto takaisin espanjan kieleen, kun Oscar jättää suomenkielisen sanan kesken, jonka jälkeen tulee epäröintiäänne *öö*, ja vuoro jatkuu espanjaksi (r. 10–13), mikä oli ennakoitavissa Oscarin kysyessä espanjankielistä käännöstä. Riveillä 11–13 esiintyy viivyttelyä ja korjauksia Oscarin espanjankielisessä vuorossa.

Myös esimerkissä (2) esiintyy ennakoitavissa olevaa koodinvaihtoa käännösavun pyytämisen myötä. Oscar on selittänyt aseen käytöstä espanjaksi muille, mutta siirtyy suomen kieleen pyytääkseen apua sanan kääntämisessä.

```
Esimerkki (2), Ongelmallisuus käännösavussa

01 Oscar:  °joo: cómo (diso),° ((suom. miten sanon [digo]))
02         (.) mikä on lataa. ((Oscar katsoo Sofiaa))
03         (1.0)
04 Sofia:  mm?
05 Oscar:  ↑lataa espanjaksi.
06 Sofia:  lataa.
07         (1.0)
08 Oscar:  nii lataa.
09 Sofia:  niinku lataa:?
10 Oscar:  ↑ase,
11 Sofia:  como:, ((suom. niin kuin))
12 Elena:  poner (.) recargar. ((suom. laittaa, ladata ase))
13 Oscar:  ↑recargar sí, ((suom. ladata ase, kyllä))
```

Rivillä 1 alkaa koodinvaihto, kun Oscar vaihtaa espanjan kielestä suomeen sanomalla dialogipartikkelin *joo*, jonka jälkeen hän vaihtelee hetken espanjan ja suomen välillä. Lauseenulkoisen koodinvaihdon voi nähdä kontekstualisoinnin keinona ja tapana osoittaa halua pysyä espanjan kielessä, vaikka Oscar näkee nyt parempana vaihtoehtona vaihtaa suomen kieleen. Rivien 1–2 vierusparin etujäsen sisältää suomen ja espanjan kieltä, kun Oscar kysyy ensin espanjaksi *cómo digo* (suom. *miten sanon*) ja sitten suomeksi *mikä on lataa*. Tällöin hän myös neuvottelee käytettävästä kielestä. Oscar osoittaa nonverbaalisesti kysymyksen Sofialle kohdistamalla katseensa häneen. Rivin 4 dialogipartikkelilla *mm* Sofia osoittaa ymmärtävänsä, että häntä pyydetään tuottamaan jälkijäsen, mutta aloittaakin nousevalla intonaatiolla välisekvenssin ja käsittelee Oscarin aiempaa vuoroa ongelmallisena. Rivillä 5 Oscar antaa jälkijäsenen Sofian etujäsenelle ja lausuu sanan *lataa* hieman korkeammalta korostaakseen sanaa, jolle pyytää käännöstä. Sofia viivyttää vastausta toistamalla sanan *lataa* ja osoittaa vuorollaan, että toistettu elementti on ongelmallinen (r. 6). *Nii*-partikkelilla Oscar vahvistaa, että Sofian toistama sana on se sana, jolle Oscar on pyytänyt käännöstä (r. 8). Sofia venyttää sanan *lataa* loppuäännettä ja nostaa intonaatiota loppua kohden kysymyksen merkiksi osoittaen edelleen ongelmallisuutta (r. 9). Tässä kohtaa myös varmistuu, että neuvottelussa on päädytty suomen

kieleen, kun Sofia ei pelkästään enää vain toista käännettävää sanaa, vaan sanoo myös suomeksi *niinku*. Rivillä 10 Oscar tarkentaa pyytävänsä käännöstä verbille, joka tarkoittaa nimenomaan aseen lataamista. Rivien 10–11 aikana tapahtuu koodinvaihto takaisin espanjan kieleen, kun Sofia viivyttää vastausta käyttämällä espanjankielistä sanaa *como* (suom. *niin kuin* tai *kuten*). Rivillä 12 Elena antaa jälkijäsenen rivien 1–2 etujäsenelle kertomalla espanjankielisen käännöksen. Oscar vahvistaa toistolla ja *sí*- eli *kyllä*-partikkelilla saaneensa oikean käännöksen (r. 13). Oscar pitäytyy espanjan kielessä, ja keskustelu pysyy muutenkin esimerkin (2) jälkeen espanjankielisenä, joten koodinvaihto suomen kieleen on ollut ratkaisu vain siihen asti, kunnes Oscar pystyy jatkamaan selitystään espanjaksi.

Joskus koodinvaihto on ennakoitavissa puheen eri piirteitä tarkastellessa. Esimerkissä (3) syntyy koodinvaihto, kun kieli vaihdetaan hetkeksi espanjasta suomen kieleen. Keskustelussa ovat äänessä Oscar, Elena ja Sofia. Oscarin selitys takeltelee, kun hänellä ei ole kaikille tarvittaville sanoille espanjankielistä käännöstä.

```
Esimerkki (3), Käännöspohdintaa molemmilla kielillä

01 Oscar:  son (.) son hhh son ↑nada son nada. (1.0)
           ((suom. ne ovat, ovat, ne eivät ole mitään, eivät ole mitään))
02         cuando (.) ↓cuando se:: (1.0) ((suom. kun, kun se))
03         mikä ku kastuu. ((Oscar katsoo Sofiaa))
04 Sofia:  cuando [se mojan, ((suom. kun ne kastuvat))
05 Elena:            cuando] se ↑mojan.
06 Oscar:  cuando se ↑moja, (.) ((suom. kun se kastuu))
07 Elena:  ya, ((suom. niin))
08 Oscar:  nunca como que se:= ((suom. ne eivät koskaan))
           ((Oscar tekee kämmenillään pyörivää liikettä rivin 8 aikana))
09 Elena:  =se ↑SECAN. ((suom. kuivu))
10 Oscar:  se ↑secan.
```

Riveillä 1–2 Oscar viivyttelee vuoroaan pitämällä taukoja, toistamalla sanoja, tuottamalla uloshengityksiä ja venyttämällä äännettä sanassa *se*, joka on viimeinen espanjankielinen sana ennen koodinvaihtoa espanjasta suomen kieleen. Myös sana *cuando* (suom. *kun*) on lausuttu matalammalta (r. 2). Empiminen, viivyttely ja äänenkorkeuden muutokset voidaan nähdä merkkeinä tulevasta koodinvaihdosta. Rivillä 3 Oscar vaihtaa kieltä tuottaen lauseiden välistä koodinvaihtoa ja kysyy suo-

meksi *mikä ku kastuu* aloittaen siis vierusparin esittämällä etujäsenen. Elena ja Sofia tunnistavat, millaista jälkijäsentä odotetaan, ja riveillä 4–5 he vastaavat molemmat *cuando se mojan* (suom. *kun ne kastuvat*). Oscar toistaa tämän espanjaksi (r. 6), ja Elena sanoo tämän perään *ya*, jonka voisi tässä kontekstissa kääntää suomen dialogipartikkeliksi *niin* (r. 7). Rivillä 8 Oscar jatkaa selitystään espanjaksi tehden samalla kämmenillään pyörivää liikettä rintansa edessä, minkä voi nähdä nonverbaalisena tapana osoittaa vuoron jatkumista, pohdintaa tai avunpyyntöä. Rivillä 9 Elena sanoo heti Oscarin vuoron jälkeen *se secan* (suom. *ne kuivuvat*) ja sanoo sanan *secan* voimakkaammin ja korkeammalta. Seuraavassa vuorossa Oscar toistaa taas saman (r. 10), mitä Elena on juuri edeltävässä vuorossa sanonut. Keskustelu jatkuu espanjankielisenä tästä eteenpäin, ja suomen kieli on esiintynyt keskustelussa vain hetkellisesti, eli espanjan kielen voi nähdä toimineen esimerkin ajan matriisikielenä.

Myös esimerkissä (4) on ennakoitavissa olevaa koodinvaihtoa, kun Oscar alkaa puhumaan hanskoista ja niiden kastumisesta, mutta tarvitsee taas käännösapua. Ennen katkelmaa keskustelu on ollut espanjankielistä.

```
Esimerkki (4), Kielestä neuvottelua

01 Oscar:  del ↑arma (.) se moja rápido? (.) ((suom. ase kastuu nopeasti))
02         mut- (.) öö mikä o nahkahanskat. (.)
           ((Oscar katsoo Sofiaa ja Elenaa rivin 2 aikana))
03         öö (de guantes)= ((suom. hanskat))
04 Elena:  =de cuero. ((suom. nahka))
05 Sofia:  =de cuero.
06 Oscar:  de cuero igual esas weas. ((suom. nahka[hanskat], nuo jutut))
07         (0.5) ja kaks semmost prinsessahanskaa (.)
08         semmose hyvin ohut su- (.) öö hanskaa (.)
09         igual esas weas, ((suom. nuo jutut))
10 Elena:  ↑°prinsessa(hanskat)°?
11 Sofia:  [(prinsessahanskat,) ((Elena ja Sofia katsovat toisiaan))
12 Oscar:    prinsessahanskat] se on muy: öö,= ((suom. hyvin))
13 Elena:  =delgado. (0.5) ↑aa: (.) ((suom. ohut))
14         ya los delgaditos (aa ya). ((suom. ohuet, niin))
15 Oscar:  y esa wea igual se mojó, ((suom. se juttu kastui))
16         (0.5) rápido, ((suom. nopeasti))
17         (2.0)
18         ja sitte qué .más. (1.0) ((suom. mitä muuta))
```

```
19          mut siis se parikaapelin kantamine oli iha vitu perseest.
```

Esimerkissä (4) riveillä 1–3 Oscarin vuoron lausumien kieli vaihtuu ensin espanjasta suomen kieleen ja takaisin suomesta espanjan kieleen. Vuorossa on useampi tauko, rivillä 2 sana jää kesken ja Oscar tuottaa epäröintiäänen *öö*, joten koodinvaihto on ennakoitavissa. Riveillä 1–3 Oscar tuottaa lauseiden välisen koodinvaihdon, kun hän sanoo espanjaksi *del arma se moja rápido* (suom. *ase kastuu nopeasti*) ja sen jälkeen suomeksi vierusparin etujäsenen *mikä o nahkahanskat*, johon hän alkaa pohtimaan vastausta rivillä 3 espanjaksi tuottamalla ensin epäröintiäänen *öö* ja sanomalla sen jälkeen *de guantes* (suom. *hanskat*). Riveillä 4–5 Elena ja Sofia antavat jälkijäsenen rivin 2 etujäsenelle sanomalla *de cuero* (suom. *nahka*). Espanjaksi nahkahanskat ovat *guantes de cuero*, joten rivillä 3 Oscar antaa jo osan tästä jälkijäsenestä, mutta Elena ja Sofia täydentävät tätä vastausta. Rivillä 6 Oscar toistaa Elenan ja Sofian vuoroja sanomalla *de cuero* ja jatkaa sitten vuoroaan espanjaksi, kunnes rivillä 7 tapahtuu koodinvaihto suomen kieleen. Vuoronsa lopussa Oscar vaihtaa takaisin espanjan kieleen (r. 9), joten riveillä 6–9 on nähtävissä uudestaan lauseiden välistä koodinvaihtoa. Elena toistaa rivillä 10 sanan *prinsessahanskat* nousevalla intonaatiolla, joten hän näkee sanan ongelmallisena ja pyytää vuorollaan selitystä tai käännöstä sanalle, jolloin vuoro toimii myös uuden vierusparin etujäsenenä. Sofia ja Oscar tuottavat päällekkäispuhuntaa toistamalla sanan *prinsessahanskat* samaan aikaan (r. 11–12). Syntyy koodinvaihtoa, kun Oscar toistaa rivillä 12 ensin sanan *prinsessahanskat*, jatkaa vuoroaan sanoilla *se on muy* ja tuottaa lopuksi epäröintiäänteen *öö*. Sanan *muy* voi kääntää suomenkieliseksi sanaksi *hyvin* tai *erittäin*. Koska Oscar jatkaa rivillä 15 vuoroaan espanjaksi Elenan espanjankielisen vuoron jälkeen, rivillä 12 tapahtunut koodinvaihto on lauseiden välistä, sillä sanasta *muy* alkoi koodinvaihto, joka ei koskenut vain yksittäistä sanaa. Riveillä 15–19 Oscar tuottaa lauseenulkoista koodinvaihtoa, kun sanoo ensin *y esa wea igual se mojó rapidó* (suom. *se juttu kastui nopeasti*) ja tämän jälkeen jatkaa vuoroaan sanoilla *ja sitte qué más mut siis se parikaapelin kantamine oli iha vitu perseest*. Sanat *qué más* tarkoittavat suomeksi *mitä vielä*. Esimerkkiä tarkastellessa kokonaisuudessaan voi kielen neuvottelun olevan läsnä koko ajan. Keskustelu pysyy esimerkkikatkelman jälkeen suomenkielisenä, joten neuvottelussa päädytään lopulta siihen kieleen.

Ennakoitua koodinvaihtoa on myös esimerkissä (5), kun Oscar kertoo suomeksi muille, mitä on tehnyt. Elena osallistuu keskusteluun espanjaksi, minkä myötä koodinvaihto lähtee syntymään.

```
Esimerkki (5), Koodinvaihtoa ja korjauksia

01 Oscar:  rakennettii kaa- parikaapeliyhteyttä.
```

```
            (1.0)
02 Sofia:   °okei (hyi vittu)°.
03 Elena:   tuviste que hacer, ((suom. sinun piti tehdä))
04 Oscar:   mikä on kaa- (.) mikä on (0.5) pystyks sää selittää sille,
            ((Oscar katsoo Sofiaa ja osoittaa Elenaa rivin 4 aikana))
05          (.) mää en tiiä mikä vittu on ↑parikaapeliyhteys espanjaks.
06 Sofia:   es como: la: conexión,= ((suom. se on kuin yhteys))
07 Elena:   =la conexión de [lo cables, ((suom. kaapeliyhteys))
08 Sofia:                   de lo:::] ca:- cable. ((suom. kaapeli))
```

Esimerkissä (5) riveillä 1–2 Oscarin ja Sofian vuorot ovat suomenkielisiä, kun Sofia reagoi Oscarin puheeseen. Rivillä 3 Elena sanoo *tuviste que hacer* (suom. *sinun piti tehdä*), jonka Oscar ymmärtää etujäseneksi ja kysymykseksi, vaikkei Elenan vuorossa nousevaa intonaatiota olekaan. Tällöin alkaa neuvottelu kielestä sekä välisekvenssi. Oscar esittää uuden vierusparin etujäsenen *mikä on kaa- mikä on pystyks sää selittää sille* katsoessaan samalla Sofiaa ja osoittaessaan kädellään Elenaa (r. 4). Oscar osoittaa nonverbaalisti odottavansa jälkijäsentä Sofialta ja tarkoittavansa Elenaa pronominilla *se*, kun pyytää Sofiaa *selittää sille.* Lausuman jälkeen Oscar jatkaa vuoroaan ja sanoo rivillä 5 *mää en tiiä mikä vittu on parikaapeliyhteys espanjaks*. Sanan *parikaapeliyhteys* Oscar lausuu hieman korkeammalta korostaakseen sanaa, jolle tarvitsee käännöstä. Vuorojen sisällöstä voi päätellä koodinvaihdon olevan mahdollisesti tulossa. Rivillä 6 Sofia alkaa tuottamaan jälkijäsentä äänteitä venytellen sanoessaan *es como la conexión* (suom. *se on kuin yhteys*). Tämän jälkeen Elena antaa vastauksen *la conexión de lo cables* (suom. *kaapeliyhteys*), jonka aikana syntyy myös hieman päällekkäispuhuntaa Sofian kanssa. Sofia päättää vuoronsa rivillä 8, ja keskustelu jatkuu tämän jälkeen espanjankielisenä. Neuvottelussa on siis päädytty lopulta espanjan kieleen ainakin toistaiseksi.

4.2 Ennakoimaton koodinvaihto

Keskustelussa oli nähtävissä ennakoidun koodinvaihdon lisäksi sellaista koodinvaihtoa, joka ei litteraattia tarkastellessa ollut ennakoitavissa. Esimerkissä (6) syntyy koodinvaihtoa, kun Elena, Oscar ja Sofia keskustelevat espanjaksi Oscarin aiemmin käydystä keskustelusta sekä mitalin saamisesta.

```
Esimerkki (6), Keskustelun lainaamista

01 Elena:   qué te dijo? ((suom. mitä hän sanoi))
02 Oscar:   että yo le dijo que yo, ((suom. minä sanoin hänelle, että minä))
```

```
((poistettu 12 sekuntia espanjankielistä puhetta))
03 Elena:  y esa medalla para qué es? ((suom. ja mitä varten se mitali on))
04 Oscar:  ↑paappara? ((suom. ampumista varten [para/por disparar]))
05         (.) mä olin vitu hyvä ↑ampuja.
06 Sofia:  (aikoks) se olla semmone,
07 Oscar:  ei.
08 Sofia:  mä aatteli et ↑silläki on,
09 Oscar:  ei: vitus sun pitää olla hyvä ampuja.
```

Esimerkissä (6) esiintyy lauseenulkoista koodinvaihtoa rivillä 2, kun Elena aloittaa vierusparin esittämällä kysymyksen eli etujäsenen rivillä 1 espanjaksi, minkä jälkeen Oscar antaa jälkijäsenen sanomalla konjunktion *että* suomeksi ja jatkaa vuoroaan sen jälkeen espanjaksi. *Että*-sanan tehtävänä on yhdistää johtolause ja lainattu ilmaus, sillä tämän jälkeen Oscar jatkaa vuoroaan sanomalla *yo le dijo que yo* (suom. *minä sanoin hänelle että*), minkä jälkeen hän esittää epäsuoran lainauksen aiemmin käymästään keskustelusta. Suomenkielinen *että* voi olla Oscarin mielestä ongelmallinen, minkä takia hän aloittaa heti seuraavasta sanasta korjausvuoron koodinvaihdolla takaisin espanjaan: Oscar peruuttaa vuoronsa alkuun ja esittää jälkijäsenen samalla kielellä, jolla etujäsenkin on esitetty. Että-konjuktio voi olla myös vuoronalkuinen partikkeli, jolla vuoro merkitään aiemman jatkoksi (Hakulinen 1998 [1997]: 44). Rivien 1–2 vuorojen jälkeen Oscar ja Elena keskustelee aiemmin käydystä keskustelusta 12 sekunnin ajan, mikä on poistettu litteraatista, sillä se ei ole oleellista analyysin kannalta.

Riveillä 4–5 alkaa uusi koodinvaihto, tällä kertaa lauseiden välinen, kun Oscar antaa jälkijäsenen Elenan esittämään etujäseneen, joka näkyy rivillä 3. Oscar neuvottelee kielestä vastaamalla ensin espanjaksi korkeammalta lausuttuna ja nousevalla intonaatiolla *paappara*, jolla on kontekstista päätellen tarkoittanut sanoja *para disparar* (*para*-preposition tilalla tulisi olla *por*, silloin suomennos olisi *ampumista varten*, joka sopisi paremmin tähän kontekstiin) ja vaihtaa tämän jälkeen suomen kieleen. Neuvottelu jää lyhyeksi, kun Sofia aloittaa vierusparin suomeksi esittämällä etujäsenenä kysymyksen *aikoks se olla semmone* (r. 6), ja Oscar antaa lyhyen kieltävän jälkijäsenen vastaamalla *ei* (r. 7). Oscar pitävät vuoronsa suomenkielisenä (r. 8–9), ja keskustelu pysyy esimerkin (6) jälkeen myös suomenkielisenä.

Esimerkissä (7) näkyy myös ennakoimatonta koodinvaihtoa, kun Oscar ja Elena ovat äänessä Sofian ja Lauran ollessa hiljaa. Keskustelua on käyty ennen esimerkkikatkelmaa espanjaksi.

```
Esimerkki (7), Keskustelua omilla koodeilla

01 Oscar:  normal. ((suom. normaali))
02 Elena:  cuánto te da? ((suom. paljonko se antaa sinulle))
03 Oscar:  seittemänkymmentäviis euroo.
04         (2.0)
05 Elena:  lo del gimnasio más los treinta euros, no.
           ((suom. kuntosali plus ne 30 euroa, eikö niin))
06 Oscar:  juu,
07 Elena:  o más. ((suom. vai enemmän))
08 Oscar:  seittemänkymmentäviis euroo. (1.0)
09         por qué, (.) a ti? ((suom. miksi, sinulle))
```

Esimerkissä (7) riveillä 1–2 Oscar ja Elena esittävät omat vuoronsa espanjaksi. Rivin 2 vuoro on vierusparin etujäsen, kun Elena kysyy Oscarilta *cuánto te da* (suom. *paljonko se antaa sinulle*). Tässä tapahtuu ennakoimaton koodinvaihto, kun Oscar antaa vastauksen eli jälkijäsenen suomeksi (r. 3). Tauon jälkeen Elena kuitenkin pitäytyy espanjan kielessä, vaikka Oscar neuvottelee suomen kieleen siirtymisestä. Vieruspari riveillä 5–6 käyttäytyy koodien suhteen samanlailla, eli Elena esittää etujäsenen espanjaksi, ja Oscar antaa suomenkielisen jälkijäsenen. Riveillä 7–9 on uusi vieruspari, mutta koodeja ei käytetä enää samanlailla kuten kahdessa aiemmassa vierusparissa. Rivillä 7 Elena sanoo *o más* (suom. *vai enemmän*) laskevalla intonaatiolla, ja Oscar ymmärtää vuoron kysymykseksi, minkä vuoksi hän vastaa rivillä 8 taas saman kuin rivillä 3 eli *seittemänkymmentäviis euroo*. Oscar jatkaa vuoroaan rivillä 9 tuottaen lauseiden välistä koodinvaihtoa, kun sanoo espanjaksi *por que* (suom. *miksi*) ja sen jälkeen *a ti* (suom. *sinulle*). Neuvotteluprosessissa on siis päädytty espanjan kieleen, sillä siinä kielessä pysytään esimerkkikatkelmankin jälkeen hetken aikaa.

Ennakoimatonta koodinvaihtoa on myös esimerkissä (8), jossa Sofia, Laura ja Oscar keskustelevat keskenään. Laura on selittänyt ennen esimerkkikatkelmaa suunnitelmistaan suomeksi, mutta Oscar on puhunut hetken aikaa Lauran vuoron kanssa päällekkäin, minkä seurauksena Laura on keskeyttänyt puhumisensa. Esimerkissä (8) Sofia kannustaa Lauraa jatkamaan vuoroaan.

```
Esimerkki (8), Koodinvaihtoa kontekstualisoinnin keinona

01 Sofia:  no nii (.) KERRO,
02 Laura:  mä en [jaksa jatkaa (se varmaan),
03 Sofia:        EI (.) SELITÄ.]
```

```
04 Oscar:  sori Laura. (1.0)
05         °perdóname.° ((suom. anteeksi)) ((Oscar katsoo alaspäin))
06 Laura:  (vittu) oikeesti mä en jaksa teitä.
```

Esimerkissä (8) rivillä 1 Sofia sanoo partikkeliketjun *no nii*, jota Ison suomen kieliopin (VISK § 859) mukaan voidaan käyttää rajasignaalina sekä keskustelun avauksena ja jaksottamisena. Sofia jatkaa vuoroaan imperatiivimuodolla *kerro* sanoen sanan voimakkaammin, joten hän käskee tai kehottaa Lauraa jatkamaan aiempaa vuoroaan. Sana *kerro* toimii tässä tapauksessa direktiivinä ja vierusparin etujäsenenä, johon odotetaan jälkijäsentä. Laura antaa tähän preferoimattoman jälkijäsenen rivillä 2 sanoessaan vuoronsa alussa *mä en jaksa jatkaa*. Sofia vastaa voimakkaasti tuottaen päällekkäispuhuntaa aiemman vuoron kanssa, kun sanoo ensin *ei* ja tuottaa sen jälkeen heti uuden direktiivin *selitä* (r. 3), mutta tähän Laura ei anna heti jälkijäsentä. Riveillä 4–5 syntyy lauseenulkoista koodinvaihtoa, kun Oscar sanoo *sori Laura*. Tämän lausuman jälkeen syntyy tauko, mutta kukaan muu ei ota vuoroa, joten Oscar pitää vuoron itsellään ja sanoo vaimeammin *perdóname* (suom. *anteeksi*). *Sori* on yleisesti käytetty lainasana, ja koska Oscarin ääntäminen kuulostaa suomenkieliseltä, olen litteroinut sen näin sen sijaan, että olisin litteroinut sen englanninkieliseksi sanaksi *sorry*. Koska Oscar puhuu vaimeammin sanoessaan *perdóname* ja katsoo samalla alaspäin käsiään, koodinvaihdon voi tulkita kontekstivihjeenä äänenvoimakkuuden laskemisen ja nonverbaalin eleen rinnalla. Espanjan kielellä sanottu *perdóname* voi toimia tässä kontekstissa merkityksellisempänä anteeksipyyntönä kuin puhekielinen *sori*. Koodinvaihto on kuitenkin vain hetkellinen, sillä Laura sanoo *vittu oikeesti mä en jaksa teitä* (r. 6), ja keskustelu pysyy tämän jälkeen suomenkielisenä.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkielmassa on tarkasteltu monikielisen perheen arkikeskustelun koodinvaihtoa. Olen esitellyt johdannossa tutkielman sisältöä ja aihetta sekä perustellut tutkimuksen tekemistä. Luvussa 2 olen avannut tutkimuskohdetta ja esitellyt tutkimuskysymykset, kertonut käyttämistäni tutkimusmenetelmistä eli vuorovaikutussosiolingvistiikasta ja keskustelunanalyysista sekä lopuksi esitellyt käyttämäni empiirisen aineiston ottaen esille myös tutkimusetiikan. Luvussa 3 olen avannut käsitteitä, joita hyödynnän tutkielmassa. Olen kertonut, millä tavoin koodinvaihtoa eri tutkijat ovat tarkastelleet ja miten käsittelen aihetta tutkielmassa. Lisäksi olen selittänyt, mitä matriisikieli ja upotettu kieli tarkoittavat sekä olen myös nostanut esille vuorot ja vierusparit, jotka ovat keskustelunanalyysista peräisin olevia käsitteitä. Luvussa 5 olen siirtynyt analyysiin, jossa olen jakanut koodinvaihtoa sisältävät esimerkkikatkelmat ennakoituun ja ennakoimattomaan koodinvaihtoon sen perusteella, mitä keskustelunanalyysimenetelmän avulla voi nähdä litteraatissa ennen koodinvaihtoa. Esimerkkien avulla olen analysoinut, mitä keskustelussa tapahtuu ennen koodinvaihtoa ja joidenkin esimerkkien kohdalla olen myös tarkastellut, mitä koodinvaihdon jälkeen tapahtuu. Analyysissa olen huomioinut sekä suomen- että espanjankielisiä vuoroja ja kääntänyt espanjankieliset vuorot vapaamuotoisesti suomeksi helpottaakseni keskustelun kontekstin ymmärtämistä, mikä on tärkeää vuorovaikutussosiolingvistiikan kannalta.

Olen käyttänyt tutkimusmenetelminäni keskustelunanalyysia ja vuorovaikutussosiolingvistiikkaa, sillä keskustelunanalyysi on tehokas menetelmä koodinvaihdon tarkasteluun puheen tasolla huomioiden myös nonverbaalisen viestinnän, kun taas vuorovaikutussosiolingvistiikka tarjoaa hyviä sosiolingvistisiä työkaluja variaation tarkasteluun osana vuorovaikutusta. Keskustelunanalyysimenetelmän avulla koodinvaihtoa sisältävät kohdat oli mahdollista litteroida, jolloin esimerkeistä oli nähtävissä merkkejä, jotka ennakoivat koodinvaihtoa. Tällaisia esimerkkejä aineistossa oli yhteensä viisi kappaletta, kun taas ennakoimattomia koodinvaihtoesimerkkejä tutkielmaan päätyi kolme. Ennakoituihin esimerkkeihin sijoittuivat ne, joissa esiintyi ennen koodinvaihtoa tapahtuvissa vuoroissa viivyttelyä ja epäröintiä. Myös äänenpainot, äänenvoimakkuuden muutokset ja hengitykset ennakoivat välillä koodinvaihtoa. Litteroinnin avulla vuoroista olenkin pystynyt sisällön lisäksi analysoimaan hyvin tarkasti sitä, mitä verbaalisti ja nonverbaalisti keskustelun aikana tapahtuu. Litteraattiin päätyi sellaisia asioita, joita pystyin kuulemaan ja näkemään videonauhoitteesta, mutta tein myös tietoisia valintoja litteraattia tehdessä, kun jätin siitä pois joitain nonverbaalisia toimintoja, joita en kokenut

merkityksellisiksi tutkimuskohteen kannalta. Myös tutkielman pituuden rajaamisen vuoksi tutkielmasta on jäänyt pois muutamia koodinvaihtoa sisältäviä katkelmia, joita videonauhoitteessa esiintyi.

Osallistujien kielelliset repertuaarit ovat keskustelun perusteella hyvin erilaiset ja niitä hyödynnetään eri tavoin. Esittämässäni aineistossa Elena käyttää lähes ainoastaan vain espanjaa, Laura käyttää pelkästään suomea ja Oscar sekä Sofia vaihtelevat aktiivisesti espanjan ja suomen kielen välillä. Ajoittain keskustelussa pysytään pitkään espanjan kielessä, jolloin keskusteluun osallistujat käyttävät vain tätä yhtä kieltä, kun taas välillä Sofia, Oscar ja Laura käyttävät keskustelussa pääasiallisesti suomea ja Elena osallistuu keskusteluun espanjaksi. Matriisikieli vaihtelee aineistossa tilanteen mukaan, eikä ole mahdollista määrittää, kumpi kieli on toiminut koko keskustelun ajan matriisikielenä ja kumpi upotettuna kielenä.

Esimerkeissä on nähtävissä useampia tilanteita, joissa Oscar pyytää käännösapua suomesta espanjan kieleen. Tätä esiintyy kaikissa ennakoiduissa koodinvaihtoesimerkeissä eli yhteensä viidessä esimerkissä. Tätä voi tarkastella jonkinlaisena neuvotteluna kielestä eritasoisen kieliosaamisen vuoksi. Keskustelu todennäköisesti pysyisi espanjankielisenä useammin eikä hetkellistä siirtymistä suomen kieleen tapahtuisi, jos Oscar kykenisi jatkamaan vuoroissaan espanjan kielellä. Sanasto, joka aiheuttaa siirtymisen espanjasta suomen kieleen, on ollut mahdollisesti käytössä aiemmin käydyissä suomenkielisissä keskusteluissa, mikä aiheuttaa koodinvaihdon aineistossa käydyssä keskustelussa.

Käännösavun pyytäminen ei aina ollut kovin suoraa verbaalisti, mutta nonverbaalisti katsetta kohdistamalla Oscar osoittaa lähes aina Sofialle, vanhemmalle sisarukselleen, että odottaa tältä jälkijäsentä eli vastausta, vaikka välillä myös Elena vastaa Oscarin esittämään kysymykseen. Aina Oscar ei siirry suoraan vastauksen jälkeen takaisin espanjan kieleen vaan saattaa vielä neuvotella hetken aikaa suomen kielestä, mutta päätyy pian kuitenkin takaisin espanjan kieleen. Luvun 4.2 kolmessa esimerkissä koodinvaihto ei ole selkeästi ennakoitavissa litteraattia tarkastellessa, ja esimerkeissä (6) ja (7) näkyy vieruspareja, joiden etu- ja jälkijäseniä ei esitetä samalla kielellä. Esimerkissä (6) Oscar vastaa Elenan espanjaksi esittämään etujäseneen ensin suomenkielisellä sanalla, mutta siirtyy sitten espanjan kieleen, eli pyrkiikin antamaan jälkijäsenen samalla kielellä kuin millä etujäsen esitettiin. Esimerkissä (7) Oscar antaa useamman kerran jälkijäsenen suomeksi espanjankielisiin etujäseniin, mutta esimerkin lopussa Oscarin vuoron jälkeen tulee pieni tauko, jonka jälkeen hän vaihtaa espanjaan. Tauon voisi nähdä ennakoivan koodinvaihtoa, mutta yksinään ilman mitään muita merkkejä en koe sen ennakoivan tarpeeksi selkeästi tulevaa koodinvaihtoa.

Kahdessa esimerkissä on nähtävissä myös selkeästi koodinvaihdon intressi, sillä tavoitteena selkeästi on, että kaikki huoneessa voisivat seurata ja halutessaan osallistua keskusteluun. Esimer-

kissä (5) Elena osallistuu suomenkieliseen keskusteluun ja kysyy espanjaksi, mistä on kyse. Myös esimerkissä (4) Elena toistaa suomenkielisen sanan nousevalla intonaatiolla, minkä jälkeen keskustelussa yritetään miettiä kyseisen sanan merkitystä tai käännöstä. Oscarin ja Elenan osoittamat kysymykset keskustelussa todistavat sen, että osallistujien kielelliset repertuaarit ovat erilaiset: Oscar turvautuu Sofian apuun, kun tarvitsee apua espanjan kielessä ja Elena myös auttaa Oscaria tässä, kun taas Elena pyytää apua välillä muilta apua ymmärtääkseen suomenkielistä keskustelua tai yksittäisiä suomenkielisiä sanoja. Esimerkissä (7) Elena ja Oscar keskustelevat kahdestaan siten, että Oscar käyttää pääosin suomea siirryttyään espanjasta siihen, kun taas Elena käyttää vain espanjaa. Tätä voi tarkastella kielen neuvotteluna, sillä lopulta Oscar siirtyy takaisin espanjan kieleen. Kielivalinnat voivat paljastaa osallistujien kieliosaamista ja -taustaa, mutta se voi olla mahdollisesti myös tapa tuoda omaa identiteettiä esiin. Pseudonymisoinnin vuoksi en kuitenkaan pysty analysoimaan syvemmin vuorovaikutussosiolingvistiikan näkökulmasta sitä, miten identiteettejä tuodaan näkyviin koodinvaihdon avulla.

Aineistoa tarkastellessa on huomioitava osallistujien tietoisuus tutkimusaiheesta jo nauhoituksen aikana. He olivat tietoisia, mitä koodinvaihto yleisesti tarkoittaa, mutta sen tarkemmin en aiheesta heille kertonut. Tämä on voinut vaikuttaa aineiston sisältöön, eli on mahdollista, että kieltä vaihdetaan tarkoituksella tutkimusaiheen vuoksi. Nauhoitteen ollessa kuitenkin 44 minuuttia pitkä, on hyvin mahdollista, että kameran läsnäolo on unohtunut ainakin ajoittain. En näe tarpeelliseksi olettaa, ettei mikään koodinvaihto olisi aineistossa luonnollista ja aitoa. Koodinvaihtoa voi olla monenlaista, ja siihen voi liittyä erilaisia tiedostettuja intressejä – tai vaihtoehtoisesti tietoisella tasolla intressejä ei ole koodinvaihdon taustalla välillä ollenkaan.

Tutkimuksen tekeminen ei ollut täysin ongelmatonta, ja yksi haaste oli aineiston rajaaminen. Aineisto tarjoaisi vielä runsaasti tutkimuskelpoista sisältöä, sillä kaikki koodinvaihtotilanteet eivät tähän rajattuun tutkielmaan mahtuneet. Koodinvaihtoa olisi mahdollista tarkastella vielä monipuolisemmin kuin tässä tutkielmassa: esimerkiksi espanjankielisten vuorojen kohdalla voitaisiin tutkia lauseensisäistä koodinvaihtoa, eli selvittää, onko suomen kieli tai sen kielioppi vaikuttanut espanjankielisiin vuoroihin. Koodinvaihdon ennakoitavuuden analysointi avasi kuitenkin uudenlaisen näkökulman koodinvaihdon tutkimiseen, ja sitäkin voisi tutkia lisää. Perinteisesti koodinvaihtoon liittyvissä tutkimuksissa keskitytään analysoimaan niitä hetkiä, jolloin koodinvaihto tapahtuu sekä koodinvaihdon syitä. Koodinvaihdon ennakoitavuuden tarkasteleminen voi olla yksi tapa löytää vastauksia siihen, miksi koodinvaihtoa tapahtuu.

Kuten johdannossa jo mainitsin, monikielisyys tulee todennäköisesti Suomessa tulevaisuudessa lisääntymään, mikä tulee herättämään jatkuvasti uusia sosiolingvistisiä kysymyksiä liittyen monikielisyyteen ja koodinvaihtoon. Koodinvaihdon merkitys on myös muuttunut ajan saatossa, joten tutkimukset koodinvaihtoon liittyen voivat avata vielä paljon ovia paljastaen ison määrän uutta tietoa koodinvaihtoon ja monikielisyyteen liittyen. Pro gradu -tutkielmaa tehdessä minulla tulee olemaan uusi mahdollisuus palata aineiston pariin, jolloin voin syventyä aineistoon ja aiheeseen paremmin sekä ottaa käsittelyyn loputkin koodinvaihtoa sisältävät keskusteluosuudet aineistosta.

LÄHTEET

AUER, PETER 1998: Introduction: Bilingual conversation revisited. – Peter Auer (toim.), *Code-switching in conversation* s. 1–24. London: Routledge.

DURANTI, ALESSANDRO 1997: *Linguistic Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.

GUMPERZ, JOHN 1982: *Discourse strategies.* Cambridge: Cambridge University Press.

HAKULINEN, AULI 1998 [1997]: Johdanto. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 13–17. Tampere: Tammer-paino Oy.

JAN-PETTER, BLOM – GUMPERZ, JOHN 2007: Social meaning in linguistic structure: code-switching in Norway. – Wei Li (toim.), *The Bilingualism Reader* s. 75–69. Toinen painos. London: Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003060406-12.

KALLIOKOSKI, JYRKI 1995: Koodinvaihto ja keskustelun moniäänisyys. – *Virittäjä*, 99 (1) s. 2–24. https://journal.fi/virittaja/article/view/38761.

— 2009: Tutkimuskohteena monikielisyys ja kielten kohtaaminen. – Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Päivi Pahta (toim.), *Kielet kohtaavat* s. 24–49. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KOVÁCS, MAGDOLNA 2001: *Code-switching and language shift: in Australian Finnish in comparison with Australian Hungarian*. Turku: Åbo Akademi University Press.

— 2009: Koodinvaihto ja kielioppi. – Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Päivi Pahta (toim.), *Kielet kohtaavat* s. 24–49. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LABOV, WILLIAM 1966: *The social stratification of English in New York City*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.

LANTTO, HANNA 2015: *Code-switching in Greater Bilbao: a bilingual variety of colloquial Basque.* University of Helsinki. The Department of Modern Languages. Helsinki: Unigrafia.

LAPPALAINEN, HANNA 2018: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LEHTONEN, HEINI 2015: *Tyylitellen. Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisessä Helsingissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

— 2019: Monikielisyys koulussa. *Kielikello* 4/2019. https://www.kielikello.fi/-/monikielisyys-koulussa. (27.10.2023).

LI, WEI 2005: “How can you tell?” Towards a common sense explanation of conversational code-switching. – *Journal of Pragmatics*, 37 (3) s. 375–389. https://doi.org/10.1016/j.pragma.2004.10.008.

MUYSKEN, PIETER 2007: Code-switching and grammatical theory. – Wei Li (toim.), *The Bilingualism Reader* s. 280–297. Toinen painos. London: Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003060406-26.

MYERS-SCOTTON, CAROL 1997 [1993]: *Duelling languages: Grammatical structure in code-switching*. Oxford: Clarendon Press.

PAUNONEN, HEIKKI 1971: Sosiolingvistinen metodi ja sen sovellus. – *Virittäjä*, *75* (4) s. 401–412. https://journal.fi/virittaja/article/view/36018.

— 1980: Sosiolingvistinen tutkimus Suomessa 1970-luvulla sekä eräs sosiolingvistinen tutkimushanke. Kaisa Häkkinen & Fred Karlsson (toim.), *Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä: symposium Turussa 30.11.-1.12.1980: esitelmät ja kommentit* s. 117–127. Turku: Suomen kielitieteellinen yhdistys.

RAEVAARA, LIISA 1998 [1997]: Vierusparit – esimerkkinä kysymys ja vastaus. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 75–92. Tampere: Tammer-paino Oy.

SACKS, HARVEY – JEFFERSON, GAIL – SCHEGLOFF, EMANUEL 1974: A Simplest Systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation. *Language*, *50* (4) s. 696–735. https://doi.org/10.2307/412243.

— 1992: *Lectures on conversation*. Volume 2. Cambridge: Blackwell.

SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1998 [1997]: Vuorovaikutus paperilla. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 18–31. Tampere: Tammer-paino Oy.

SORJONEN, MARJA-LEENA 1998 [1997]: Korjausjäsennys. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 111–137. Tampere: Tammer-paino Oy.

TAINIO, LIISA 1998 [1997]: Preferenssijäsennys. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 18–31. Tampere: Tammer-paino Oy.

VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: Iso suomen kieliopin verkkoversio, viitattu 26.3.2024. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. URN:ISBN:978-952-5446-35-7. http://scripta.kotus.fi/visk. (28.3.2024).

VÄESTÖRAKENNE 2023: Vieraskielisten määrä kasvoi lähes 38 000 henkilöllä. Viiteajankohta: 2022. ISSN=1797-5379. Helsinki: Tilastokeskus. Verkkojulkaisu. https://www.stat.fi/julkaisu/cl8lprraorrr20dut5a0tywm5. (9.4.2024).

LIITTEET

Liite 1. Espanjan kieltä äidinkielenään puhuvien määrä Suomessa

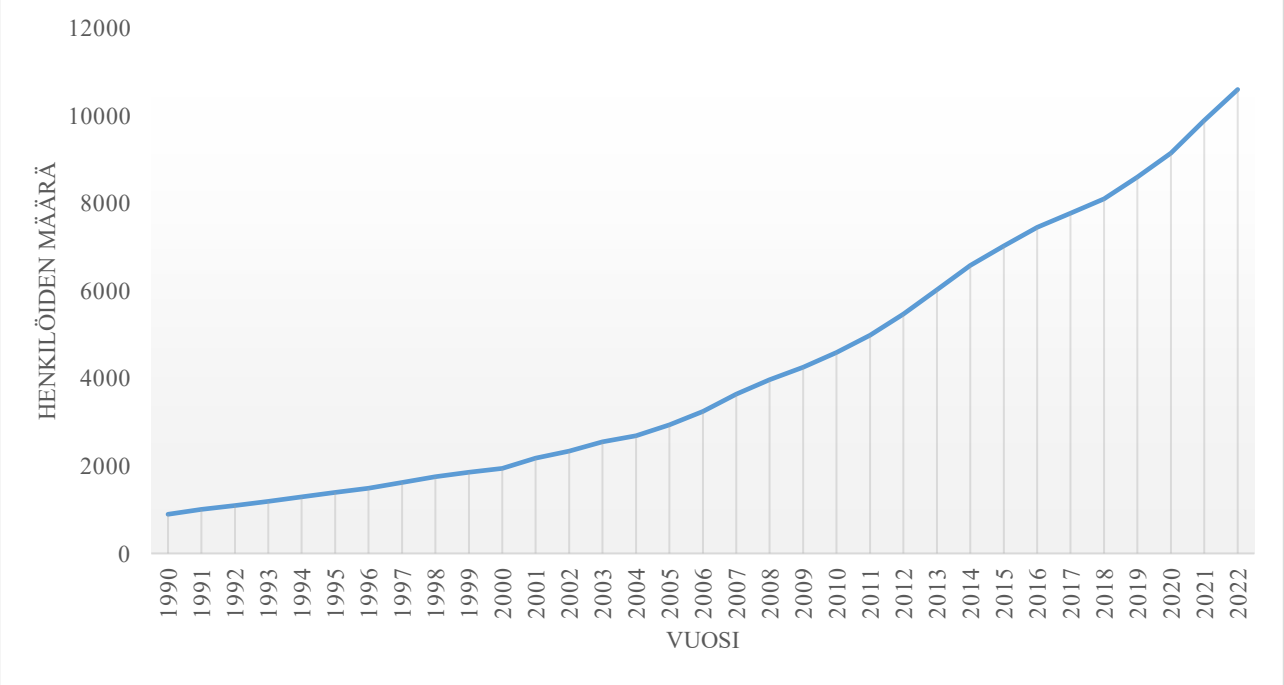

SUOMEN VIRALLINEN TILASTO (SVT) 2023: Väestö muuttujina. Väestörakenne kielen mukaan. Tietokantataulukko. Luotu 31.12.2018. Päivitetty 31.3.2023.

Liite 2. Litteroinnissa käytetyt merkinnät

.	laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio
↑	seuraava sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
↓	seuraava sana lausuttu ympäristöä matalammalta
s<u>a</u>na	äänteen tai tavun painotus
e::i	äänteen venytys
jo-	sana jää kesken
.joo	sana lausuttu sisäänhengittäen
.hhh	sisäänhengitys
hhh	uloshengitys
j(h)oo	sana lausuttu nauraen
£joo£	hymyillen lausuttu sana tai jakso
JOO	kovaäänistä puhetta tai huutoa
°joo°	vaimeammin puhuttu sana tai jakso
@	äänenlaadun muutos
[	päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
=	kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta
(.)	mikrotauko
(0.5)	tauon pituus puolen sekunnin tarkkuudella
(joo)	epäselvästi kuultu sana tai jakso
(--)	jakso, josta ei ole saatu selvää
sana	espanjankielinen sana tai jakso
((sanoja))	litteroijan kommentteja ja selityksiä, myös suomennoksia